

שפינוזה

באחד מהימים הראשונים שלי באוניברסיטה, בחנות הספרים הקטנה של אז, נחו עיני על ערימת ספרים שהיתה מונחת הרצפה בערימה. אחד הספרים שמביט בי גם כיום ממדף הספרייה בחדר העבודה, היה בכריכה צהובה - "תורת המידות" (Ethica) מאת ברוך שפינוזה, בתרגום מלטינית לעברית ארכאית וסתומה (קלצקין 1924). כסטודנט להנדסת חשמל ופיזיקה אז, לא הבנתי בו כמעט דבר למרות שחזרתי ועיינתי בו מידי פעם, כי חסר הייתי את המפתח לשער של גן קסום זה, וכל פעם שהורדתי אותו ממדף הספרייה שהלכה וגדלה, מצאתי עצמי מנסה לכתוב בעיפרון בגוף הספר, משפטים אחדים מן התרגום הארכאי בלשון ימינו, ומחזיר אותו למדף עד הפעם הבאה. שנים לאחר מכן, יצא לי לשוחח עם מרצה לפילוסופיה, ובבת אחת עלה הפרגוד. המעין מפתח שנפל לידי, פתח את השער, ונפלתי בקסמיו של הברוך הזה. לפתע פשוט הבנתי אותו. כמוכה אמוק רכשתי את כל הספרים שכתב בתרגום לעברית, כולל הספרים שכתבו עליו מתרפפ"ו ועד היום, ועשיתי הכרה בלתי אמצעית עם חבר, ברוך, בנדיקטוס שפינוזה, ששמח מאד לחלוק עמי את מחשבותיו, ואני שמחתי לחלוק אתו את שלי.

בדיעבד, אני מבין, הוא היה הקדמה להיכרות המעמיקה שלי עם כתבים הינדיים, שנספר על חברות זו בהמשך באמצעות "חבר" אחר, שנכנהו קרישנה. אחד החלומות שלי, שספק אם יתגשם בגלגול הזה, אני רוצה להפגיש את שני החברים בספר "**כששפינוזה פגש את קרישנה**", ולמזג תובנות משני אלה, שהמשותף ביניהם גדול בהרבה ממה שניתן לשער בכלל, וכל זאת כדי להחכים ולרכוש בינה ודעת, במיוחד אודות הסיפור על עצמו.

אך כאן אספר רק על המפגש שלי עם שפינוזה, משהו ממה שנכתב בחלקו לאורך השנים, וגם אותו, ספק אם אמצא זמן להשלימו ולפרסם - "**מנגע לענג: כל מה שהמורה לימד על הממשות, האלוהים, המוות ועצמו**", כשהמורה המדובר הנו מעין ישות חמקמקה שאני לומד ממנה כנראה.

הייחודיות של חברי שפינוזה, הוא באומץ הלב וההגינות האינטלקטואלית, כשהוא דורש זאת מרעיו, ולמעשה מעמיד את האיש לנפשו. כלומר, כדי להגיע לשמחה מתמדת, לאושר יחסי בחיים, יש להתייבב לבד, מול עצמך ומול העולם, לשאול את השאלות ללא היסוס, ובאמצעות התבונה, שהיא הרציו והרגש, לנסות לעצב תשובות רלוונטיות לאורח החיים כך, שהתנהלותם תהיה נוחה יותר, והם יהיו טבולים בנינוחות ושמחה מתמדת עד כמה שניתן.

למדתי ממנו לחפש ולחפור אחר תכלית ללא ליאות, כמו שניסח במקום אחר: "**אם יש דבר כזה שאם אמצאהו ואאמצהו ימלאני לנצח שמחה מתמדת שאין למעלה ממנה**". ולמדתי הרבה מאד ממסעו שמתחיל בהכרח (כי אחרת אין משמעות לחקר שכזה) מאלוהים – הווית הכל המתגלמת בעינינו באינסוף מבעים/אונים/ "תארים" וכיוצא באלה. למדתי ממנו שהממשות המבטאת את האלוהים, כמו גם את ההויה הקטנה קטנטנה הפרטית-אישית שלנו, "הנשמה" - היא אלזמנית, הווה מתמיד, "בו-זמנית", שהווית האל חובקת מן ההכרח את הכל, את כל הסיבות ותוצאותיהן, ותוצאות ותוצאותיהן, כך עד אין סוף. כמו שהרמב"ם (ששפינוזה הכיר היטב) הפליא לנסח: "שיש נמצא אחד (...) והוא אחד, תמידי נצחי, אין עילה לו, ואי אפשר השתנותו, והוא האלוה", או כמו חברי קרישנה (ששפינוזה בוודאות לא הכיר) שאומר "מעולם לא היה זמן שבו אני [האל] לא הייתי, כך גם לא אתה [ארג'ונה, איש בשר ודם] (...) גם בעתיד לא יחדל איש (...) להיות". מכאן, המושג "זמן", היא הוויה כוזבת, וניתן להסיר דאגה ומועקה מליבנו לגבי איום המוות

וכיוצא הזאת. כל אחד ואחד הנו אבן פינה במבנה הנשגב של העולם, וקיומו בהכרח, מעין "תנאי ראשון" לקיום העולם כולו, ולהפך – תובנה מדהימה, תודו!

שפינוזה מציע שתכלית מעשינו היא להיות, לקיים ולממש את עצמנו. הבחירה שבידנו היא אם לראות בעצמנו אדם פסיבי, סתמי חסר זהות ייחודית, כאשר אין כל הכרח בקיומו, או לתפוס עצמנו כהתממשות של עוצמה אלזמנית ונצחית, גם אם היא נשגבת מתודעתנו, ביכולתנו להבין שאנו למעשה שותפים מלאים, מרכיבים ביצירה האינסופית של הטבע. יצירה בה אנו מביאים לידי ביטוי וגילוי היחידאיות שבנו. במצב זה, שאנו מודעים לעצמנו כ"חיים" כאן, אנו לא מחוץ לטבע, אלא חלק ממנו. מכאן, שהטבע אינו פועל/ מופעל על פי הצרכים והתועלות של עצמנו, אלא פועל בהרמוניה מוחלטת, כשלם על כל הנמצאות בו, כולל אותנו כמובן.

כשאנו תופסים עצמנו בעליבותנו הלא מוצדקת, ככאלה שקיימים בזמן זה או אחר, במקום זה או אחר, באופן מקרי, על פי חוקי סטטיסטיקה יבשה של מספרים גדולים, אנו נראים בעיני עצמינו כחגבים אומללים וסובלים, החשים בכליון הבלתי נמנע הקרב. לעומת זאת, מציע שפינוזה, עלינו לראות עצמנו כשותף פעיל בטבע, בו אנו מתוודעים לזהותנו האישית, מודעים לעצמותינו, למשמעות קיומנו כחלק בלתי נפרד וחיוני של העולם – ידיעה זו מביאה בנו שמחה וחמדה שלא ידענו קודם, [סת צ'ית אנדה, - קיום נצחי מודע בשמחה נשגבה, כדברי חברי קרישנה שלא הכיר] שמחה מתוך אהבה פעילה, מתוך זה שאנו שותפים בה. זו "אהבת אלוהים השכלית", ואני מכנה זאת ברשותו, כ-אי"ש. תכליתנו כאיש היא לזכות, לחוות ולהוות מודעות ב- אי"ש.

ובתכלס- נלמד משפינוזה לנהל חיינו בענג יחסי, בנינוחות וחמדה כלפי עצמנו וכלפי הסביבה האנושית והאחרת הקרובה לנו. כל זאת מתוך חמלה ואמפטיה לשובב ללא מניע אנכי כלשהו. נעשה זאת לא מתוך תחושת הקרבה, רחמים וכד', אלא מתוך אהבה שמחה לנתינה, הנחיה ולעזר, ושכל מעשה שכזה מוסיף ומלמד מהנתינה לאחר על עצמו, ומקרב עוד מעט אל הענג הצרוף. מאידך, לא לקנא במצוי בידי האחרים, אלא להעצים את הייחודיות הפרטית שלנו, ולשמוח בה. לא להתמסר למאבק על כבוד בשם כבוד כוזב, או ריצוי תאוות של חמדנות, אלא מתוך הבנת שלמות מהותנו הפרטית כ-אחת, מתוך השלמה וקבלה אקטיבית על הקורה אותנו, שזה כך, זהו הכרח הטבע. וידיעה זו מפחיתה במידה רבה, צער וכאב, גם על אובדן וכליון שאין זה אלא חוסר מסוגלותנו להכילם.

נעשה זאת מתוך בחירה, תוך הפעלת אקטיביות של התבונה, בחתירה הולכת וגוברת לטוב לעצמנו, תוך המנעות עשיית רע לעצמנו ולאחרים; תוך הבנה עמוקה של המניעים הגורמים לנו לנהות אחר סיפוק חולף של תאוות ודחפים, ולהמירם בנהייה אחר החמדה האחת, "אהבת אלוהים השכלית" – אותה הבנה תוך כדי התעלות ודבקות בהכרח, בשלם שאינו אלא החיוב המוחלט.

נלמד, שחולשות, תחושת התמכרות ושיעבוד, אינם פחיתות הטבע האנושי, אלא הוא הטבע, ובכוחנו לצקת תוכן, לשלוט ולשנות את המתרחש והמפעיל אותנו, ולהפוך מלהיות מופעל להיות המפעיל. וכל זאת מתוך השלמה ומודעות, שגם כאדם חופשי, אינו חופשיים ממצוקה, כאב וסבל. לא נשנה את מהלך חיינו על ידי נהי ובכי ותסכול או מאבק נמשך חסר סיכוי, אלא שליטה על תוכנם והשלמה מתוך זהותנו הייחודית והיחידאית, ומתוך ידיעה מכוונת על האלזמניות ושלמות הטבע, בו אנו פועלים ומופעלים.

כך לימדני חברי שפינוזה, ועוד הרבה... ■